

289. MEKTUBUN BAŞLIĞI VE KONUSU

İkiyüz seksendokuzuncu mektup, Mevlana Bedrud-din'e gönderilmiş tir.

Kaza ve kaderin sırları ve bunlarla alakalı hususlar hakkındadır.

289. MEKTUBUN TERCÜMESİ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle başlıyorum!

Kaza ve kader sırrını, kullarından has olanlara açan, yolun doğru ve düzgün olanından kayma yeri olduğundan avamdan bunu gizleyen Allah'a hamd olsun.

Salat-selam, kendisi ile hucyeti baliğanın tamam olduğu ve helak yolunda olan asilerin özürlerinin kesildiği Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem, âli ve ashabı üzerine olsun; öyleki bunlar iyilik ve takva sahibi olup kadere iman etmişler ve kazaya razı olmuşlardır.

Kader, hakkında hayret ve dalalet çok olan şeydir. Ekseri münazara edenleri, vehim ve hayalleri batıldır. Hatta bazıları kuldan ihtiyarı ile sadır olan işlerde sırf cebirle hükmetti. Bazıları bunu, yegâne kahredici bir olan (Allah'a) nisbet etmeyi men etti.

Bir taife itikatta, iktisad ve sıratı müstekim olan büyük kısmı aldı. Muhakkak bu yola fırkayı naciye muvaffak edildi ki onlar Ehli Sünnet vel Cemaattır. Allah onlardan, seleflerinden ve haleflerinden razı olsun. İfrat ve tefriti bıraktılar, orta yolu seçtiler.

Ebu Hanife'den rivayet edildi ki kendisi Caferi Sadık'a (radiyellahu anhu) sorup demiş ki, ey Allah'ın Resulünün evladı! Allah işi kullarına havale etti mi?

-Dedi ki, Allahu teala, rububiyyeti kullarına havale etmekten yücedir.

-Ebu Hanife ona dedi, kulları bunun üzerine mecbur ettimi?

-İmamı Cafer Sadık dedi, Allahu teala onları buna cebretmekten sonra onlara azab etmekten daha adaletlidir.

-Bu nasıl olur?

-İkisinin arasında, cebir yok işi onlara havale etmek yok, zorlama yok, musallat etme yok.

Bundan dolayı Ehli Sünnet derki, kulların ihtiyari fiilleri yaratmak ve icad etmek haysiyetinden Allah'ın kudreti altındadır, kesb diye isimlendirilen diğer bir haysiyetten kulun kudreti altındadır.

Kulun hareketi, Allah'ın kudretine nisbetle halk diye isimlendirilir, kulun kudretine nisbetle kesb diye isimlendirilir. Ancak Ehli Sünnetten olan Eşarîler şu görüşe gittiler ki asla kul kendi fiillerinde ihtiyarı yoktur. Ancak Allahu subhanehu adetin cereyanı üzere kulların ihtiyarı akabinde eşyayı icad eder. Zira hadis olan kudretin Eşari'ye göre tesiri yoktur. Bu mezheb, cebre meyleder. Bu sebeble cebri mütevevssıt (orta yol üzere olan cebr) diye isimlendirilir.

Ustad Ebu İshak İsferanî, hadis olan kudretin fiilin aslında tesiri olduğuna hükmetmiştir. Fiilin

hasıl olması, iki kudretin toplamıdır. Muhakkak iki tesir eden kudretin bir eserde toplanmasına, değişik iki cihetle (olduğu için) cevaz vermiştir.

Kâdı Ebu Bekir Bâkillânî, fiilin vasfında hadis kudretin tesir ettiğine hükmetmiştir; fiili taat ve masıyyet olması gibi bir vasıfla vasıflandırarak.

Bu zayıf kulun indinde seçilen görüş, fiilin aslında ve vasfında birlikte hadis kudretin tesiri vardır. çünkü, asılda tesiri olmadan sadece vasıfta tesirlidir demenin bir manası yoktur. Zira vasıf, onun üzerine bağlı olan eseridir. Lakin o, asıl fiilin tesiri üzerine zaid olan şekilde bir tesire muhtaçtır. Çünkü vasfın bulunması, aslın bulunması üzerine zaittir. Tesir ile hükmetmekte bir sakınca yoktur, Eşarî üzerine bu ağır gelse de. Zira kudrette tesir de Allah'ın icadı iledir. Nasıl ki kudretin kendisi de Allahu tealanın icadı ile olduysa. Kudretin tesirine hükmetmek, doğruya en yakın olanıdır.

Eş'ari mezhebi, aslında cebr dairesine dahildir. Zira ona göre haki-katten ihtiyar yoktur, asla ona göre hadis kudretin tesiri yoktur. Ancak cebriye mezhebine göre kulun ihtiyari fiilleri hakikaten failine nisbet edilmez. Eş'ari'ye göre ise hakikaten failine nisbet edilir; her ne kadar kul için ihtiyar hakikaten sabit değilse de. Zira kulun fiili hakikaten kula nisbet edilir, bir nebze de olsa kudret tesir edici olması eşittir, bu Ehli Sünnetten Eş'arîden başkalarının görüşü gibidir. Veya sırf (fiilin ortaya çıkmasına) medar olur Eş'arînin mezhebi gibi.

Bu açıklamalarla Ehli Hak'kın mezhebi, ehli batılın mezhebinden ayrılmış oldu.

Failden fiili hakikaten nefyetmek, mecazen ona bunu isbat etmek, cebriyyenin mezhebinde olduğu gibi halis küfür ve zaruri olan şeyi inkar-dır.

Temhid kitabının sahibi der ki, Cebriyye'den bazıları, fiil kuldan zahiren ve mecazendir, amma hakikatte kulun kudreti yoktur, der. Kul ağaç gibidir, rüzgar onu sallandırınca sallanır. Aynı şekilde kul ağaç gibi mecburdur (derler.)

Bu söz küfürdür. Buna itikad eden kafir olur. Yine cebriyyeden bazı-larının şu sözü de böyledir. 'Kulun hakikaten bir fiili yoktur, ne hayırda ne de şerde. Kulun yaptığı için faili Allahu

subhanehudur.' Bu söz de küfür dür.

Eğer derseni; kulun kudreti için fiillerinde tesir olmayınca, hakikatten onun için ihtiyar olmayınca, hakikatten fiillerin kula nisbetinin Eş'ari'ye göre ne manası vardır?

Derim ki kudret, onun için her ne kadar fiillerde tesir yoksa da, ancak Allahu subhanehu onu fiillerin mevcut olmasına medar (sudur yeri) yaptı. Şöyleki Allahu teala, kulların kudretlerini ve ihtiyarlarını fiillere sarf etmeleri akabinde, adetini cereyanı üzere fiilleri yaratır. Sanki kudret, fiillerin mevcut olması için adet bakımından illet oldu. Adet bakımından kudret için fiillerin sudurunda tesir oldu. Zira fiiller onsuz adet bakımından mevcut olmamaktadır.

Her ne kadar kudretin fiillerde tesiri yoksa da, adet bakımından illet olduğundan fiiller hakikaten kullara nisbet edilir.

Bu söz, Eş'ari mezhebinin tashihinde son sözdür. Bundan sonra söz, düşünmeyi gerektiren bir mahaldedir.

Bilki, Ehli Sünnet vel Cemaat, kadere iman eder. Şöyleki kaderin hayırlısı, şerlisi, tatlısı ve acısı Allahu subhanehu'dandır. Zira kaderin manası, ihdas ve icattır. Malumdur ki Allah'tan başka ihdas ve icad eden yoktur.

"Ondan başka ilah yoktur. O, her şeyin halıkıdır. Ona ibadet edin!"

Mutezile ve Kaderiye, kaza ve kaderi inkar ettiler, zannettiler ki kulların fiilleri sadece kulun kudretiyle hasıldır.

Şöyle derler: Şayet Alla şerre hükmetse ve sonra da onlara bunun üzerine azab etse, bu Allahu subhanehu'dan zulüm olur.

Bu söz onlardan cehalettir. Zira kaza (hüküm), kuldun kudreti ve ihtiyarı yok etmez. Çünkü Allah hükmetti ki kul bunu ihtiyarı ile yapacak veya terk edecek. Netice olarak derim ki bu, kulun ihtiyarının olmasını gerektirir. Bu ihtiyarın olmasını sabitleştirir. Bunda bir zıtlık yoktur.

Ayrıca bu görüşleri, Allahu tealanın fiilleri ile de nakzedilir, zira Allahu subhanehu'nun fiilleri kazasına itibarla, ya vacibtir veya yasaktır. Eğer kazası vacibe tealluk ederse o şey vacib olur. Veya yok olmasına tealluk ederse o şey imkansız olur. Eğer ihtiyar ile fiilin vacib olması ona zıt ise, Allahu teala faili muhtar olamaz, bu ise küfürdür.

Gizli kalmasın ki kulun son derece acizliği ile birlikte fiillerini icat etmekte müstakil kudreti olduğuna hükmetmek, son derece sefihliktir, ahmaklığın son derecesinin kaynağıdır. Bu yüzden Maveruunnehir alimleri (Allah çalışmalarını şükranla layık eylesin), bu meselede onların dalalette olduğunu son derece mübalağa ile ifade ettiler, hatta mecusiler banlardan hal bakımından daha ehvendir, dediler zira onlar sadece bir ortak isbat ederler, Mutezile ise sayısız ortakları isbat ederler.

Cebriye zannederki kulun asla fiili yoktur, onun hareketleri cemad varlıkların hareketi gibidir. Asla kulun kudreti yoktur, ihtiyarı da yoktur. Zannederlerki kullar hayırla sevab kazanamazlar, şer ve küfürle ceza görmezler. Asiler de mazur olup mes'ul değillerdir. Zira bunların hepsinin fiilleri Allah tarafındandır, kul bunlarda mecburdur. Bu sözleri küfürdür. Bunlar o lanetlenmiş mürcielere ki derler ki masiyet, zarar vermez, asi azab görmez.

Nebi sallallahu aleyhi ve sellem'den rivayet edildi ki, şöyle buyurdu; **'Mürchie, yetmiş Nebinin lisanı üzere lanet olundu.'**

Zarureten mezhepleri batıldır, zira (isteği ile) tutan kişi ile, eli titrek kişinin hareketi arasında açıkça fark vardır. kesin biliriz ki evvelkisi dileği iledir, ikincisi böyle değil.

Kat'i deliller de şu mezhebi nefyetmektedir. Allahu teala'nın şu kavlinde olduğu gibi; **"Yaptıkları şeye karşılık olmak üzere..."**

Ve Allahu subhanehu'nun şu kavli şerifi; **"Dileyen iman etsin, dileyen küfretsın."** Daha

diğerleri de vardır.

Bil ki insanların pek çoğu, himmetlerinin zafiyetinden ve niyetlerinin noksanlığından özür talep ederler, kendilerinden suali def ederler. böyle-ce Eş'ari mezhebine bilakis cebriyeye meylederler. Bazan kulun hakikaten ihtiyarı olmadığını söylerler, fiilin ona nisbeti mecazidir derler. Bazen de, cebri gerektiren ihtiyarın zayıf olduğuna hükmederler.

Bununla beraber bazı sofilerin şu makamdaki kelamını dinlerler; 'Fail tektir, ancak O'dur, kulun kudretinin fiilinde asla tesiri yoktur. Onun hare-ketleri cemadatın hareketleri menzilindedir, kulun zat ve sıfat bakımından varlığı, engin bir serap gibidir ki susuz kişi onu su zanneder, taki ona varınca onu bir şey olarak bulamaz. Onun yanında Allahı bulur.'

Bu gibi sözler onları sözlerde ve fiillerde gevşeklik ve tembelliklerini artırır. Bu sözün tahkikinde deriz ki, Allahu subhanehu meramın hakikatını bilir; şayet ihtiyar Eş'ari'nin dediği gibi hakikaten kul için sabit olmasa, asla Allahu teala kula zulmü isbat etmezdi. Zira kulun ihtiyarı yok, kudretini tesiri yok. Ancak o Eş'ari katında sadece fiilin medarıdır. Halbuki Allahu teala yüce kitabında pek çok yerde kula zulmü isbat eyledi. Az da olsa tesiri olmadan sadece medar olmak kulların zulmünü gerektirmez.

Evet! Allahu teala tarafından kulların elemlendirilmesi ve azablan-dırılması, kulların ihtiyarı olmaksızın sabittir, bu asla onlar hakkında zulüm değildir, zira Allahu subhanehu mutlak maliktir, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. amma zulmü kullara nisbet etmek, kulların ihtiyarının sabit olduğunu gerektirir. Bu nisbette mecaz ihtimali, kullanılanın hılafıdır. Bu da zaruret yokken kullanılmaz.

Kulun ihtiyarının zayıf olmasına hükmetmek, bu da ya kendisi ile kasdedilenin kulun ihtiyarının Allah'ın ihtiyarına nisbetle zayıf olması manasıdır ki bu doğrudur, bunda kimsenin çekişmesi yoktur. Aynı şekilde zafiyet, fiilin kendinden sadır olmasında müstakil değildir manasında olursa yine kabul edilir. Amma zafiyet, fiillerde kulun ihtiyarının tesiri yoktur manasında ise bu men edilir, bu ilk meseledir. Men edişimizin delili geride tafsilatıyla geçti.

Bilmek gerekir ki Allahu teala kulları takatlarının ve kudretlerinin miktarınca mükellef kıldı, halkının zafiyetinden dolayı teklifi hafif yaptı.

Allahu tebareke ve teala buyurdu: **"Allah sizden hafifletmek diliyor, insan zayıf olarak yaratılmıştır."**

Nasıl böyle olmasın! Allahu subhanehu hakimdir, raufur, rahimdir. Rahmete, acımaya ve hikmete, kulun takat getirmeyeceği şey ile emredilmesi uygun olmaz. Kulun kaldırmaya güç yetiremeyeceği büyük bir kayayı kaldırmakla ona teklif etmedi. Bilakis kulun üzerine kolay olan namaz gibi kıyama, rukuya, secdeye ve kolayına gelen şekilde kıraata şamil olan ibadetle emretti. Bunların hepsi son derece kolaydır.

Mesela oruç ta aynı şekilde son derece kolaylıklardır. Zekat ta aynı şekilde. Zira kırktabiri takdir etti, tamamını veya yarısını takdir etmedi ki kullara ağır gelsin. Acımasının kemalinden emredilen şeyin halefini, eğer aslı zor gelirse yeterli buldu. Abdest için halef olarak teyemmümü kıldı. Aynı şekilde kıyama kadir olamayan oturarak kılar, oturmaya kadir değilse sırt üstü yatarak kılar. Ruku' ve secdeye kadir değilse ima ile kılar. İnsaf ve itibarla şer'î hükümlere bakan kişi, daha pek çok misallerde tekliflerin tamamını son derece kolaylıkta ve yumuşaklıkta bulur. Allahu subhanehu'nun kullarına rametinin, tekliflerden affediciliği ile son derece mükemmel olduğundan haberdar olur.

Tekliflerin hafif olduğunun ölçüsü, avamın emredilen ibadetlerde ziyadeyi temenni etmesidir. Zira bazısı farz orucun ziyadesini temenni eder. Bazısı farz namazın ziyadesini temenni eder. Diğerleri de bu kıyas üzeredir. Bu temenni ancak son derece hafif olduklarındandır.

Bazılarının vicdanlarında hükümlerin edasını kolay bulamamaları, Allahu subhanehu'ya karşı düşmanlıkla dikilen nefsi emmarenin hevasından kaynaklanan ve kendilerinde tabii olarak bulunan nefsanî karanlıklar ve bulanıklıklar mevcut olmasına dayanır.

Allahu subhanehu buyurdu: **"Müşriklere, kendisine davet ettiğin şey ağır geldi."**

Yine Mevla teala buyurdu: **"Namaz, huşu edenler hariç elbette (diğerlerine) ağırdır."**

Nasıl ki zahiri hastalık hükümlerin edasında zorluğu gerektirirse, aynı şekilde batınî hastalık ta şu zorluğu gerektirir. Muhakka şerefli şeriatımız, nefsi emmarenin merasimlerini iptal etmek ve onun isteklerini yok etmek için gelmiştir. Nefsin hevası ve şeriata tabi olmak, zıt olan iki tarafta vakı'dır. Şüphesiz şu zorluğun bulunması, nefsin hevasının olduğu na delildir. Hevanın miktarı, zorluğun miktarıyla takdir edilir. Heva tama-men yok olursa, zorluk ta tamamen kaybolur.

Amma biraz evvelce bahsettiğimiz sofiyyenin ihtiyarın yok olduğu ve zafiyeti hakkındaki sözlerine gelince; bil ki onların sözü eğer şeriata mutabık olması mümkün değilse, asla ona itibar edilmez; nasıl delil olmak ta ve taklit edilmekte uygun gelsin. Ancak delil ve taklide, Ehli Sünnetten olan alimlerin sözleri uygundur.

Sofiyyenin kelimından uygun olanı kabul edilir, muhalif olanı asla kabul edilmez; ayrıca biz derizki halleri düzgün olan sofiyye asla şeriatın ötesine geçmezler. Ne hallerde, ne amellerde, ne sözlerde, ne ilimlerde ve ne de marifetlerde. Bilirlerki şeriatla ihtilaflı kalmak, hallerdeki hastalık ve bozukluktan ortaya çıkar. Şayet haller düzgün olsa, hak şeriata asla muhalif olmaz.

Hasılı kelim, şeriata muhalefet zındıklık delilidir, sapıklık alametidir. Bu babta netice sözüm, sofiyye şeriata muhalif bir söz konuşsa, bu sözü halinin galebesi altındaki keşfinden ve vaktinin sarhoşluğundan ortaya çıkmışsa, bu sofi mazurdur, keşfi sahih değildir, taklide uygun değildir. Bilakis sözünün zahir manasından çevrilip düzeltilmesi gerekir. Zira sar-hoşların sözü, zahiri manasından döndürölüp sahih manaya çevrilir.

Şu ifadeler, Allahu subhanehu'nun yardımı ve güzel muvaffak kılma-sıyla bana bu makamda kolay olan açıklamalardır.

Allah'a hamd olsun, selam seçtiği kulları üzerine olsun.